

УДК 111:572.029

Соціальний діалог та соціальний конфлікт як актуальні чинники суспільних трансформацій

І.З. ДЕРЖКО

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів, Україна,
E-mail: parubchak_io@ukr.net

Авторське резюме

Кризовий стан суспільства можна виміряти цілою системою взаємозв'язаних показників – економічних, технологічних, політичних, культурологічних, національно-етнічних, демографічних та ін. Однак не буде перебільшенням стверджувати, що всі вони своєрідно фокусуються у соціальні сфери життя людей, зумовлюють інтегральну кризу життя людини у час суспільних трансформацій. Не існує універсальної моделі соціального діалогу, він є засобом підвищення продуктивності праці та конкурентоздатності. Соціальний діалог – не лише форма управління кризою, іноді уряди звертаються до соціальних партнерів лише у випадку економічної кризи, шукаючи їх підтримки у вжитті непопулярних заходів. Такий підхід докорінно помилковий, оскільки діалог повинен ґрунтуватися на взаємній довірі та впевненості, що досягаються роками співробітництва. Тобто соціальний діалог повинен використовуватися не лише за несприятливих, але й за сприятливих соціально-економічних обставин.

Протистояння, опозиція, конкуренція, конфлікт, альтернативність, інакомислення є не тільки неминучими характеристиками складного світу життя людей, а й необхідними факторами, що відвертають застій, стагнацію суспільства, умови його постійного оновлення і розвитку. З'ясування природи і суті соціального конфлікту, як специфічного прояву суперечності суспільних відносин вимагає врахування цілої низки взаємопов'язаних факторів. Насамперед слід взяти до уваги ту обставину, що сучасне суспільство самим ходом змін, що відбуваються у науковому мисленні, соціальній структурі суспільства, втягується в якісно новий стан, адаптація до якого супроводжується суспільними трансформаціями. От чому названа проблема вимагає аналізу умов її появи, розробки методів і засобів попередження і прогнозування відхилень від соціальних норм.

Соціальний процес включає способи взаємодії держави і суспільства, інститутів і груп, політичної системи і соціального середовища, уряду і громадянина. Соціальний діалог є одним із способів взаємодії держави і суспільства, його інтереси представляють, у тому числі, професійні спілки та організації. Під соціальним діалогом слід розуміти процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією, спрямований на успішне вирішення питань соціально-економічної політики. Вся історія становлення суспільно-політичної, етичної думки є спробою знайти оптимальні шляхи розвитку суспільства, тобто звільнитися від неприємних порушень, які нерідко є небезпекою для життя і благополуччя людей, відхиленнями від загальноприйнятих цінностей і стандартів. Вся соціальна історія людства уособлює безупинний процес самовиховання і самоорганізації індивіда і суспільства, розвитку і зміни різних типів і форм регулювання взаємин, їх упорядкування, дисциплінованості та нормування. Суспільство за допомогою соціальних чинників регулює норми, створює інститути соціального контролю за поведінкою людей з метою гарантування суспільного порядку і спокою; вони включають величезну кількість методів і засобів впливу: звички, моральні принципи, традиції, звичаї, загальноприйняті правила, розпорядження, норми та моменти примусу. Узагальнюючим же поняттям є соціальна норма, як один з важливих засобів орієнтації індивіда чи соціальної групи в досить складних особистісних, групових, соціальних зв'язках і відносинах у період суспільних трансформацій.

Ключові слова: соціальний діалог, конфліктність, суспільні трансформації, соціальний конфлікт, антагоністичність.

Social dialogue and social conflict as a topical factors of social transformations

I.Z. DERZHKO

Danylo Halytsky Lviv national medical university, Lviv, Ukraine, E-mail: parubchak_io@ukr.net

Abstract

The critical state of society can be measured by a system of interrelated indicators - economic, technological, political, cultural, ethnic and demographic. However, it is no exaggeration to state that they originally focused on the social aspects of life people lead to an integrated life crisis at a time of social transformations. There is no universal model of social dialogue; it is a means of improving productivity and competitiveness. Social dialogue - not only a form of crisis management, sometimes governments are turning to social partners only in case of economic crisis, seeking their support in taking unpopular measures. This approach is fundamentally wrong, because the dialogue is based on mutual trust and confidence, cooperation achieved over the years. That social dialogue should be used not only in adverse but also in favorable socio-economic circumstances. Opposition, competition, conflict, alternative, dissent is not only inevitable characteristics of a complex human world, but necessary factors that discourage stagnation, stagnation of society, the conditions of its constant renewal and development. Clarification of the nature and essence of social conflict as a specific manifestation of the contradictions of social relations requires consideration of a number of interre-

© І.З. Держко, 2015

lated factors. First of all, we should take into account the fact that modern society is the very course of change in scientific thinking, social structure, is drawn into a new state, which is accompanied by adapting social transformation. That is why these problems require analysis of the conditions of its emergence, development methods and tools for forecasting and warning deviation from social norms. Social process includes ways of interaction between state and society, institutions and groups, political system and social environment, government and citizens. Social dialogue is one way of interaction between state and society; its interests are represented, including trade unions and organizations. Under the social dialogue process should be understood that includes all types of negotiation, consultation and exchange of information aimed at the successful solution of social and economic policy. The whole history of the formation of social, political, ethical thought is an attempt to find optimal development of society, get rid of unpleasant disorders that often the danger to life and well-being, deviations from accepted values and standards. All social human history represents a continuous process of self-education and self-organization of the individual and society, the development and changes of various types and forms of regulation relationships, their ordering, discipline and regulation. Society through social factors governing rules create institutions of social control over the behavior of people in order to guarantee public order and tranquility; They include a huge number of methods and means of influence, habits, moral principles, traditions, customs, common rules, regulations, standards and enforcement points. Synthesis same concept is the social norm, as an important means of targeting individual or social group in a rather complex personal, group, social ties and relations in the period of social transformation.

Keywords: social dialogue, conflict, social transformation, social conflict.

Постановка проблеми. Розглядаючи сутність соціального діалогу, слід зазначити, що у сучасних умовах кожен громадянин, навіть не усвідомлюючи цього, є його стороною. Саме завдяки соціальному діалогу досягається узгодження політичних та соціально-економічних інтересів різних соціальних груп з метою досягнення соціального миру і стабільності у суспільстві. Оптимальний соціальний діалог зміцнює стосунки між його сторонами, завдяки такому діалогу держава може досягати значного прогресу в соціально-економічному розвитку. Здійснення соціально-економічних реформ у сучасному суспільстві також пов'язане з загостренням соціальних проблем, що потребує узгодження інтересів різних соціальних груп цивілізованим, безконфліктним шляхом особливо в часи суспільних трансформацій. Важливим елементом є розуміння глибинної природи соціальної кризи, причин, що її породжують, суперечностей об'єктивного і суб'єктивного роду, що утворюють внутрішню сутність кризи і одночасно виступають гарантом можливості подолання кризової ситуації, джерелом соціальної надії. Проявляючись з різним ступенем гостроти, вона нерідко набуває характеру соціального конфлікту, тобто «діючої» суперечності, що реалізує себе у зіткненні носіїв цих самих суперечних інтересів, мотивів, бажань та сподівань.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних світоглядних концепціях соціальний діалог розглядається як суспільний діалог між класами і соціальними групами щодо забезпечення певних умов співіснування на основі узгодження їх інтересів у політичній сфері. З розвитком постіндустріального суспільства і змінами у соціальній структурі вузька форма соціального діалогу виявилась недостатньою для врегулювання багатьох фундаментальних соціальних проблем. Більшість учених вважає, що суспільні трансформації самою логікою життя висуваються на авансцену сучасності, їх знання стають життєво необхідними, незважаючи на те, з якою сферою

діяльності людей вони мають справу і для суспільства в цілому, якщо воно справді прагне до демократичного способу своєї життєдіяльності [6].

Численні аналітики дотримуються думки, що соціальний конфлікт є лише тимчасовим станом суспільства, його вирішення можливе передусім раціональними засобами, а тому стає можливим досягнення такого рівня суспільного розвитку, коли соціальні конфлікти зникнуть [3]. Класифікації конфліктів, викладені у сучасній літературі, не охоплюють усі його прояви. Кожен дослідник намагається показати власне розуміння даної проблеми, тому природно, що єдиного бачення поняття соціального конфлікту бути не може. Однак при різнобічних тлумаченнях цього явища незмінним залишається його сутність, пізнавши яка людина зможе краще окреслити свою власну роль у суспільних трансформаціях.

Метою дослідження є з'ясування сутності процесів соціального діалогу та соціального конфлікту як актуальних чинників суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Безпосередньою основою конфлікту є суперечність інтересів людей, яка визначається подвійною природою самого інтересу, подвійність інтересу проявляється в тому, що він включає в себе такі складові, які усвідомлюються людиною і такі, які не усвідомлюються нею. Реалізуючи інтерес, індивід, як правило, здійснює перетворення, які раніше не входили в його наміри, інтерес є завжди чимось більшим, ніж зміст намірів людини, це означає, що інтерес постійно несе в собі можливість конфлікту, неспівпадання намірів та їх реалізації. Якщо в конкретних процесах суперники просто намагаються випередити один одного, бути краще, то при конфлікті робляться спроби нав'язати супротивнику свою волю, змінити його поведінку або навіть взагалі усунути його. Саме тому, на рівні буденного світогляду, під конфліктом розуміють спробу

досягнення винагороди шляхом підпорядкування, нав'язування своєї волі, видалення або навіть знищення супротивника, що прагне досягти того ж.

Ці визначення дають можливість розглянути соціальний конфлікт з різних точок зору. Для нових і несподіваних явищ та процесів часом бракує пояснювальних можливостей і відповідного понятійного апарату, а політиці – адекватних «технологічних схем». Соціальні конфлікти відіграють надзвичайно важливу роль у житті суспільства, в його становленні та розвитку. Тому соціальні конфлікти ні в якому разі не можна розглядати тільки як неминуче зло, як соціальну патологію, яка деструктивно впливає на суспільство і яку можна раз і назавжди викреслити із соціуму; саме тому соціальні конфлікти сприймаються нами як неминуча даність [4, с. 31]. У силовому полі соціального конфлікту нині перебувають держава і громадянин, виробник і споживач, різні суспільні і демографічні групи, партії та політичні об'єднання. Особливу зону соціального конфлікту утворюють різні релігійні конфесії, етнічні групи. Суб'єктами конфліктних відносин, що активно діють, виступають поряд з традиційними соціальними групами виробничі, політичні, релігійні, громадські об'єднання, породжені ходом кардинальної перебудови соціальних структур.

Рівень буденної свідомості у вигляді конкретних прикладів бачення соціального конфлікту не дає змоги виявити глибини і конструктивної сили цього, безсумнівно важливого, чинника суспільно-історичного процесу. У конфліктах основною метою ворогуючих сторін є усунення супротивників від ефективної конкуренції шляхом обмеження їхніх ресурсів, свободи маневру, зниження їхнього статусу або престижу. Соціальний конфлікт також розглядається як розбіжність соціальних та індивідуальних інтересів індивідів та соціальних груп, що охоплюють усі сфери людського життя, стосунків, насамперед економічних, соціально-політичних, культурно-побутових та особистих. Конфліктність – фундаментальна характеристика, вона неминуча та природна, це своєрідна здатність перебувати в стані перманентної кризи [1]. Саме тому ми і є свідками розшарування конфліктності, вона проймає всі сторони нашого життя. Конфліктність не тільки виникає ззовні, вона вплетена у життя людини, існує у ньому безпосередньо.

Конфлікти набувають просторово-часового характеру існування. Будь-яка конфліктна ситуація – це зіткнення сторін, це зіткнення світів, інтенцій, управлінських цілісних утворень, конфлікт «утворюється» людьми, вони його прибічники та учасники. Він виникає в результаті визначеної діяльності, як здійснення якогонебудь вибору, загострення конфлікту означає зосередження уваги тільки на протиставленні та сприйнятті іншого, насамперед як чужого. Саме

тому конфлікт розглядається як вихід з певної норми, водночас це своєрідна дійсність виявлення відносин поза нормою. Перехід до нових соціально-економічних умов – ринкових відносин і демократії є насамперед глибоким і докорінним переломом в усій системі соціальних, культурних, моральних норм і цінностей, зміни суспільної свідомості, що у свою чергу визначають зміну векторів соціальних дій; взаємодій індивідів і соціальних груп; істотній трансформації піддається саме поняття соціальне відхилення.

Загальною ознакою соціального конфлікту і відхилення є спроба заміни мети, засобів досягнення чи зміни колишніх соціальних норм новими, разом з тим ці соціальні явища не тотожні. Конфлікти – це майже завжди боротьба, проведена відкрито чи сховано, соціальні відхилення можуть мати активні, пасивні і навіть бездіяльні форми прояву. Конфлікти не завжди спрямовані проти існуючих соціальних норм, вони можуть виникати на їх захист. Завдяки соціальному діалогу здійснюється взаємодія суб'єктів соціальної політики, що сприяє узгодженню їх соціально-економічних інтересів. Виходячи з того, що соціальний діалог передбачає собою взаємодію його сторін на всіх рівнях, у тому числі й на національному, то його важлива позитивна сторона – це участь у формуванні політики суб'єктів, які можуть знайти консенсус та згоду.

Соціальний діалог є широко застосовуваним засобом підвищення ефективності політики держави і подолання недосконалостей стандартних моделей парламентської демократії. Отже, соціальний діалог виступає політичним інститутом, який сприяє реалізації політичної участі різних соціальних груп. Соціальний діалог за своєю сутністю відповідає цілям, завданням і функціям соціальної політики держави та посідає головне місце в узгодженні інтересів та протиріч різних соціальних груп. Узгодження інтересів різних соціальних груп та владних структур за допомогою соціального діалогу сприяє соціальному миру та злагоді в суспільстві.

Узгодження протиріч та зменшення рівня конфліктності в суспільстві цивілізованим, безконфліктним шляхом сприяє зняттю соціальної напруженості, досягненню соціального миру і злагоди у суспільстві, забезпеченню високої якості життя та гідної праці. Соціальний діалог є одним з ефективних чинників узгодження політичних та соціально-економічних інтересів різних соціальних груп [2]. Він здатний виступати досить досконалим інструментом впровадження соціальної політики держави. Соціальний діалог виявився цінним демократичним засобом вирішення соціальних проблем, формування консенсусу, а також сучасним і динамічним процесом, що має унікальний потенціал та широкі можливості в сприянні прогресу у контексті глобалізації, регіональної інтеграції і перехідного періоду.

Соціальний діалог є досить гнучким інструментом. Дуже важливо не тільки вирішувати конфлікти, але й сприяти запобіганню конфліктних ситуацій. Завдяки соціальному діалогу можна знайти нові способи вирішення питань. Без діалогу сторона залишається наодинці, вона обмежена в можливостях пошуку рішень. А соціальний діалог допомагає розширити базу варіантів рішень, тим самим вибрати найкраще рішення.

Таким чином, соціальний діалог є ефективним засобом узгодження інтересів його учасників. Соціальний діалог виступає інструментом, який переводить стосунки учасників діалогу з негативного поля у позитивне, чим сприяє взаємодії, а не виникненню конфліктних ситуацій. Зміст соціального діалогу на національному рівні, перш за все, визначається реаліями соціально-економічного життя і тому може бути різним залежно від потреб суспільства на різних етапах розвитку, проте часто він повинен реагувати на термінові події. Предметом соціального діалогу можуть бути питання, які знаходяться в компетенції партнерів, у сфері їх діяльності та інтересів. У найзагальніших рисах можна сказати, що предметом соціального діалогу є розробка та впровадження соціально-економічної політики держави, відносин між партнерами і їх взаємними зобов'язаннями. Слід зазначити, що всі питання соціального діалогу потребують залучення та активної участі соціальних партнерів до процесу їх вирішення.

Соціальний діалог є моделлю, яка не існує сама по собі, він може розвиватись та виконувати свої функції тільки за наявності певних умов. Надання можливостей великим групам суспільства брати участь у процесі формулювання та прийняття рішень стосовно соціально-економічної політики може посилити та консолідувати традиційні політичні чинники. Соціальний діалог гнучкий: партнери можуть зустрічатися у міру необхідності, він також може бути стратегічним, тобто спрямовуватися на досягнення довготривалих, а не короточасних результатів. З іншого боку, соціальний діалог повністю ефективний лише в умовах демократії, у суспільстві, яке не лише декларує, а й дотримується основних прав і свобод. Він сприяє запобіганню або розв'язанню соціально-політичних конфліктів, досягаючи прийняттого компромісу між економічними та соціальними імперативами і може поліпшити умови для бізнесу та інвестування.

Соціальний діалог є практично цілісністю правових та політичних форм ведення колективних переговорів між соціальними партнерами [4, с.65]. Він є процесом узгодження на різних рівнях напрямків розвитку країни, регіону або окремих підприємств. При цьому принциповим

елементом, навколо якого організований цілий комплекс діяльності партнерів, є можливість приділення уваги різноманітним інтересам соціальних груп при прийнятті рішень, встановленні стратегічних цілей і розробці програм розвитку. Функції соціального діалогу полягають у тому, що, завдяки можливості артикуляції та модифікації своїх інтересів, соціальні партнери можуть досягти порозуміння, що в свою чергу приводить до вищого рівня їх ідентифікації зі змістом згоди і вироблених у цих рамках програм діяльності [5]. Отже, можна говорити, що найважливіші очікувані результати соціального діалогу – це досягнення консенсусу в суспільстві, а також залучення соціальних груп до досягнення домовленостей щодо узгодження соціально-економічних інтересів.

Висновки. Соціальний діалог повинен здійснюватися на принципах законності, репрезентативності й повноважності сторін та їх представників, незалежності і рівноправності сторін, конструктивності та взаємодії, добровільності та прийняття реальних зобов'язань, взаємної поваги і пошуку компромісних рішень, обов'язковості розгляду пропозицій сторін, пріоритету узгоджувальних процедур, відкритості та гласності, обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей, відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань. В цьому і полягає сутність соціального діалогу як легітимної форми вирішення соціальних протиріч. Розглянувши сутність соціального діалогу в сучасних реаліях соціально-економічного життя країни, нами було досліджено основні аспекти інституту соціального діалогу та запропоновано досягнення збалансованості у суспільних трансформаціях через застосування процесів соціального діалогу в суспільстві.

Соціальний конфлікт виникає як вираження невідповідності між надіями на краще життя та існуючою реальністю, як ностальгічний синдром, як висока оцінка цінностей, що декларуються і низькою спроможністю реалізації. Вивчення проблематики соціального конфлікту з'ясувало його суть, причини виникнення, його прояв, методи розв'язання і досягнення соціальної злагоди. Враховуючи, що соціальний конфлікт це форма вияву антагоністичної суперечності, що виникає між суб'єктами суспільно-історичного процесу і потребує негайного розв'язання як міра суспільних суперечностей, їх розв'язання зумовлює нову стадію як власного розвитку, так і суспільства в цілому. Очевидно, що конфліктність як фундаментальна характеристика життя неминуча та природна, адже конфлікт – це різноплановий, поліструктурний процес взаємодії та трансформації глибоких чинників людської діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрущенко А., Дубровський І. Відповіді у минулому? Соціальне партнерство в Україні має певні історичні корені // Профспілки України. – 2005. – № 2. – С. 77-79.
2. Давиденко В. Імперативи формування і розвитку інституту соціального діалогу // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С. 89-102.
3. Жуков В. Міф соціального партнерства, який може стати реальністю // Профспілки України. – 2005. – № 2. – С. 73-77.
4. Зарубіжний та міжнародний досвід регулювання соціально-трудових відносин та соціального захисту населення / За ред. С.В. Мельника. – Луганськ, 2005. – 179 с.
5. Ляшенко Т. Соціальна складова економічних реформ // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – Вип. 7. – С. 204-212.
6. Сторіжко Л.В. Проблеми соціальної адаптації особистості в сучасному психоаналізі // Практична філософія. – 2005. – №1. – С.11-19.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2015

REFERENCES:

1. *Andruschenko A., Dubrovskyy I.* Vidpovidi u mynolomu? Socialne partnerstvo v Ukraini maye pevni istorychni koreni (Answers in the past? Social partnership in Ukraine has historical roots) // *Profspilky Ukrainy*. – 2005. – № 2. – P. 77-79.
2. *Davydenko V.* Imperatyvy formuvannja i rozvytku instytutu socialnogo dialogu (Imperatives of formation and development of the institution of social dialogue) // *politychnyj menedzhment*. – 2005. – № 6. – S. 89-102.
3. *Zhukov V.* Mif socialnogo partnerstva, yakyy mozhe staty realnistu (The myth of social partnership, which could become a reality) // *Profspilky Ukrainy*. – 2005. – № 2. – P. 73-77.
4. *Zarubizhnyj ta mizhnarodnyj dosvid reguluvannja socialno-trudovyh vidnosyn ta socialnogo zahystu naselenja* (Foreign and international experience of regulation of industrial relations and social security) / Za red. S.V. Melnyka. – Lugansk, 2005. – 179 s.
5. *Ljashenko T.* Socialna skladova ekonomichnyh reform (The social component of economic reforms) // *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politology pro nei*. – Kyiv; Mykolaiv: *Vyd-vo MDGU im. Petra Mogily*, 2005. – Vyp. 7. – P. 204-212.
6. *Storizhko L.V.* Problemy socialnoi adaptacii osobystosti v suchasnomu psyhoanalzi (Problems of personality social adaptation in contemporary psychoanalysis) // *Praktycna filosofija*. – 2005. – №1. – S.11-19.

Держко Ігор Зеновійович - доктор філософських наук, доцент
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
Адреса: 79000, м. Львів, вул. Пекарська, 69
E-mail: parubchak_io@ukr.net

Derzhko Igor Zenovijovych – doctor of philosophical sciences, associate professor
Danylo Halytsky Lviv national medical university
Address: 69, Pekars'ka Str., Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: parubchak_io@ukr.net